

Mantra and its Function in Zoroastrianism*

Mojtaba zarvani¹ | Hasan namian²

Abstract

1. Introduction

The relationship between religious teachings and language is vividly embodied in the idea of the "mantra". Within the Indo-Iranian tradition, mantras, known as "mąṣrā" in Avestan literature and "mantra" in Indian writings, are revered phrases used to harness the power of deities with an aim to enhance human life and the world at large. In delving into the significance and applications of mantras, we've considered the following queries: 1. How do Zoroastrian scriptures depict the sanctity of mantras? 2. How integral are mantras to the daily lives of Zoroastrian adherents? 3. What part do religious experts play in safeguarding and employing these sacred chants? 4. What cognitive and ceremonial roles do mantras fulfill within Zoroastrianism? Recognizing the mantra's centrality to Zoroastrian practices and rituals, this study endeavors to shed light on its revered

* Article history:

Received 21 September 2022

Received in revised form 18 Desember 2023

Journal of Iranian Studies, 22(44), 2023

Accepted 18 December 2023

Published online: 22 December 2023

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

1. Associate Professor, Department of Religions and Mysticism, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: zurvani@ut.ac.ir
2. (Corresponding author) PhD student, Department of Religions and Mysticism, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: Hasan.namian@ut.ac.ir

nature and its pivotal place within Zoroastrianism, aiming to provide a lucid perspective for those keen on religious studies.

2. Methodology

This study adopts a descriptive-analytical methodology, primarily employing a library-focused strategy for data gathering via documentary research. Through insights from a plethora of Zoroastrian sources and expanding upon the notions derived from them, we aim to address the posed questions.

3. Discussion

In Zoroastrian context, a mantra transcends mere prayer or charm; its recitation yields mystical capabilities. These are words imparted by Mazda to better the world and champion righteousness. Within the Zoroastrian faith, adhering to the precise manner and frequency of chant recitations is crucial. Proper pronunciation and rhythm in mantra recitation yield positive outcomes. Conversely, any deviation or oversight in these recitation practices can produce unfavorable consequences. Failing to abide by the designated norms when voicing these sacred chants can inadvertently empower the very forces of evil one seeks to diminish.

When exploring the sacred nature of mantras, one must consider the intricate interplay between holy utterances, divine beings, and myths. Ordinary human speech, devoid of divine intervention, remains mere words. It's the infusion and embodiment of the divine that grants authority and potency to speech. Mantras are perceived as channels to converse with the divine essence they encapsulate. Such dialogues validate the invocation of holy names in miraculous acts or the faith in amulets and prayers, as these words often carry the monikers of God or revered religious entities. Within the metaphysical landscape of myth, words hold a distinct significance. It's arguable that direct

citations within mythological dialogues lend authenticity to recounted tales and mold the refined prayers inherent in mantras.

In liturgical practices, individual deities demand unique mantras for invocation. In Persian lore, a revered status is attributed to mantras, and the deity "Maraspand," responsible for sacred utterances, is particularly exalted. Religious luminaries and chief priests are depicted as vessels graced with divine speech. Without their presence, religious rites fall short of authenticity, and divine beings abstain from aiding mankind during these rituals.

During the later Gathic era's ceremonial practices, as seen in the Yasna and Younger Avesta, songs and mantras became deeply intertwined with rituals, assuming varied roles. Rituals have always been pivotal in religious observances. Based on their association with rituals, the extant Avestan texts fall into two distinct groups. The first encompasses texts like the Yasna, Visperad, and Vendidad, which are primarily recited by priests during formal ceremonies. The second category, including the Yashts and the Small or Khorde Avesta, offers prayers can be recited by any member of community.

The Yasna ceremony stands out as the foremost rite within Zoroastrian practices. Zarathustra himself maintained a profound affiliation with the Yasna ritual, identifying as a hymnodist and a manthran, or one versed in the chanting of inspired mantras. Rites like purification and burial, inherently purificatory in nature, mandated the vocalization of sacred Avestan mantras during execution. By iterating these over a tainted individual, malevolent forces were vanquished, restoring the person's sanctity. Prayers like the "Yatha Ahu Vairyo" are endorsed for sanctifying the world's elements. Contamination originates from demons, key propagators of corruption and impurity. As a result, a book of the Avesta (specifically the Vendidad) concentrates on combating these demons and cleansing the world from their impurities. Leveraging mantras and strategic wisdom,

numerous physical and spiritual contaminants can be dispelled. By invoking the Amesha Spentas' names, the virtuous can shield themselves from demonic malevolence and the ensuing pollution.

Within the Avesta, demons are often linked to various ailments. The most potent defense against Ahriman and these demons are the sacred utterances. The clergy, adept in their usage and execution, deploy these words to drive away diseases from the afflicted.

In the Zoroastrian context, mantras often align with prayers. They form the foundation of devotional practices. Typically, Zoroastrian prayer involves vocalizing specific passages from the Avesta, treated and revered as mantras. A significant portion of the Avesta is dedicated to entreaties and invocations directed at celestial entities. This bridge between the divine and the devout is forged through sacred utterances. In Zoroastrianism, "prayer" serves as a conduit between earthly and heavenly domains. Most adherents view these prayers as mantras imbued with esoteric potency. The triad of primary prayers within Zoroastrianism encompasses "Yatha Ahu," "Ashem Vohu," and "Yenghe Hatam."

4. Conclusion

Delving into Zoroastrian scriptures reveals the prominence of the mantra doctrine, standing as a recurring and integral theme. Serving as powerful sacred utterances, mantras permeate Zoroastrian religious practices, finding their place in myriad rituals. These hallowed words are believed to possess healing powers, the capability to purify individuals and objects, and the strength to counteract malevolent entities. They form the essence of prayers and appeals made by the devout. The significance of mantras in Zoroastrianism underscores the revered nature and divine essence present in phrases relayed by Zarathustra from Ahura Mazda and other deities. To maximize their beneficial impact on both humanity and the broader world, these

mantras demand safeguarding and meticulous recitation. Consequently, religious experts are pivotal in ensuring the correct conduct of sacred rites and chants.

Within the Avesta, the term 'mantra' embodies the scripture itself, esteemed phrases, and select Avestan invocations. Proper recitation etiquette is paramount. The sanctity of mantras is rooted in their divine origins, believed to have been transmitted from Ahura Mazda and other gods via Zoroaster. This divine linkage shines through in the deployment of mantras during ritualistic events. Ceremonies mandate the invocation of deities through these revered phrases. Such precision in mantra articulation and ritual execution underscores the indispensable role of religious clergy, with lay believers benefiting from their guidance. Within Zoroastrianism, mantras serve myriad purposes, from their incorporation in Yasna and purification ceremonies to their use in healing, warding off malefic forces, and forming the crux of prayers and entreaties.

Keywords: Mantra, Sacred words, Zoroaster, Avesta, Pahlavi texts, Rituals in Zoroastrianism

How to cite: Zurvani, Mojtaba; Namian, Hasan. (2023). Mantra and Its Function in Zoroastrianism. *Journal of Iranian Studies*, 22(44), 563-600. <http://doi.org/10.22103/JIS/JIS/2024.20268.2393>

متره و کارکردهای آن در دین زرتشتی*

(علمی-پژوهشی)

مجتبی زروانی^۱ احسن نامیان (نویسنده مسؤل)^۲

چکیده

آموزه متره یکی از مهم‌ترین مفاهیم دین زرتشتی است. در اوستا متره به معنی کتاب اوستا، کلام مقدس و برخی دعاهای اوستایی آمده است که رعایت آداب خواندن آن‌ها بسیار اهمیت دارد. متره از جهت ارتباط با الوهیت و اسطوره قداست دارد و اعتقاد بر این است که از جانب اهورامزدا و ایزدان و از طریق زرتشت به انسان‌ها رسیده است. این ارتباط مقدس از راه استفاده از متره در مراسم آیینی ظهور می‌یابد. در آیین‌ها باید ایزدان با کلمات مقدس فراخوانده شوند. لزوم دقت در خواندن متره و اجرای آیین‌ها، حضور روحانیان دینی را ضروری می‌سازد و مؤمنان عادی باید از کارگزاری ایشان استفاده کنند. متره کارکردهای گوناگونی در دین زرتشتی دارد؛ به کار بردن کلمات مقدس در آیین‌های یسنا، آیین‌های طهارت و مراسم تشرّف، استفاده در درمان‌بخشی، دفع نیروهای شر و در دعاها و نیایش‌ها از جمله کارکردهای مهم متره هستند. این پژوهش سعی دارد به شیوه توصیفی-تحلیلی با بررسی متن اصلی اوستا و متون پهلوی و ارائه شواهدی از آرای اندیشمندان در دین زرتشتی، مفهوم و کارکردهای گوناگون متره را نشان دهد.

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۶/۳۰ تاریخ ویرایش نهایی مقاله: ۱۴۰۲/۰۷/۱۹ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۲/۰۹/۲۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۰/۰۱

DOI:10.22103/JIS/JIS.2024.20268.2393 مجله مطالعات ایرانی، سال ۲۲، شماره ۴۴، پاییز و زمستان ۱۴۰۲، صص ۵۶۳-۶۰۰

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی

حق مؤلف © نویسندگان

۱. دانشیار گروه ادیان و عرفان، دانشکده الهیات دانشگاه تهران، ایران. رایانامه: zurvani@ut.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری ادیان و عرفان، دانشکده الهیات، دانشگاه تهران، ایران. رایانامه: Hasan.namian@ut.ac.ir

واژه‌های کلیدی: منتره، کلام مقدّس، زرتشت، اوستا، متون پهلوی، آیین‌های زرتشتی ۱. مقدمه

۱-۱. شرح و بیان مسئله

مفهوم «منتره» یکی از نمودهای پیوند آموزه‌های دینی با زبان، به شمار می‌رود. در سنت هند و ایرانی منتره گزاره‌هایی است مقدّس که در ادبیات هندی «منتره» و در ادبیات اوستایی «مشره» نامیده می‌شود و در شرایط خاص برای یاری گرفتن از نیروی ایزدان به منظور بهبود حال انسان و جهان به کار گرفته می‌شود. برای پژوهش درباره مفهوم منتره و کارکردهای آن، مسایل و موضوعاتی را که مورد بررسی قرار داده‌ایم، عبارت‌اند از: ۱. مفهوم و وجه قداست منتره در متون دینی زرتشتی چیست؟ ۲. منتره چه نقشی در زندگی مؤمنان زرتشتی دارد؟ ۳. دینیاران در حفظ و به کارگیری منتره و اوراد مقدّس چه نقشی دارند؟ ۴. کارکردهای گوناگون شناختی و آیینی منتره در دین زرتشتی کدام‌اند؟ در این بررسی با ارائه شواهدی از متون مختلف زرتشتی و بسط مفاهیم مستخرج از آن، سعی شده به مسایل مورد نظر پاسخ داده شود.

۱-۲. پیشینه پژوهش

در زمینه منتره و کارکردهای آن در دین زرتشتی، پیش از این مقاله‌ای از خانم دکتر آموزگار (۱۳۸۲) با عنوان «جادوی سخن در اساطیر ایران» منتشر شده است. در آثار ایران‌شناسان برجسته‌ای همچون کلنز، نیبرگ، بویس، زنر و مالاندرا نیز به جنبه‌هایی از این موضوع پرداخته شده است. در میان آثاری که به زبان انگلیسی منتشر شده، به مقاله prayer از فیروز کوتوال و فیلیپ کرینبروک (۲۰۱۵) می‌توان اشاره کرد. خوند (۱۹۶۳) در مقاله Indian mantra و بک (۲۰۱۲) در کتاب Sonic theology به بررسی منتره و کلام مقدّس در سنت هندوی پرداخته‌اند که حاوی نکات ارزشمندی برای پژوهش ما هستند. پژوهش حاضر به شکلی منسجم‌تر به بررسی وجوه دیگری از این موضوع می‌پردازد.

۱-۳. ضرورت و اهمیت پژوهش

نظر به این که منتره از مفاهیم و عناصر اساسی دین زرتشتی و حیات دینی زرتشتیان به شمار می‌رود و در آیین‌ها و مناسک گوناگون به کار گرفته می‌شود، نیاز است که در

مقاله‌ای مستقل، بیش‌تر به این موضوع پرداخته شود تا وجوه قداست آن و جایگاه مهمی که در دین زرتشتی دارد، برای علاقه‌مندان به شناخت ادیان روشن‌تر شود.

۲. بحث و بررسی

۲-۱. مفهوم منتره در دین زرتشتی

این واژه از دو بخش «مَن» (man) به معنای اندیشه، و پسوند «تر» (tra) به معنی ابزار تشکیل شده است و روی هم رفته «ابزار اندیشیدن» معنا می‌دهد. (Burchett, 2008: 813; Padoux, 2003: 479). خوندا در مقاله‌ای منتره را این‌گونه تعریف می‌کند:

«کلماتی که به باور رایج منشأ فوق بشری دارند و توسط رازبینان، شاعران و قاریان الهام گرفته دریافت، طراحی و بیان می‌شوند تا نیروی الهی را برانگیزند. به ویژه به عنوان ابزاری برای ایجاد، پی‌گیری و تمرکز و تحقق اندیشه و تماس انسان با الوهیت موجود در منتره تصور می‌شود.» (Gonda, 1963: 255).

در اوستا واژه منتره به معنی کتاب اوستا، کلام مقدس، ایزد موکل بر کلام مقدس و همچنین، برخی نیایش‌های اوستایی از جمله «یتا اهو» و «اشم وهو» آمده است. استاد پورداوود در توضیح واژه منتره می‌گوید:

«منتره از مصدر «مَن» به معنی اندیشیدن است، منتره یعنی گفتار ایزدی و سخن؛ گذشته از این، منتره به ویژه برای گفتار ایزدی و سخن مینوی و دستور آسمانی و آیین راستین می‌آید... در گات‌ها نیز بسیار به واژه «مانتهرن» برمی‌خوریم. مانتهرن کسی است که منتره یا گفتار ایزدی را به مردم می‌رساند و جهانیان را از سخن و دستور خداوندی آگاه می‌سازد؛ به عبارت دیگر، مانتهرن پیغمبر است...» (پورداوود، ۱۳۹۴: ۳۲۰).

بنابراین، منتره در کاربرد اوستایی‌اش چیزی بیش از یک دعا یا ورد بوده است. از این رو، با بر زبان آوردن آن، قدرت‌هایی جادویی به دست می‌آید. منتره کلامی است که مزدا برای بهبود جهان و پیشرفت پارسایان می‌آموزاند. به تدریج برخی نیایش‌ها با توجه به

محتوایشان، کاربرد و اهمیت بیش تری پیدا کردند و سفارش بیش تری در تکرار و خواندن آنها شد، تا آنجا که واژه متره یادآور نیایش‌های ویژه‌ای از جمله «یتا اهو» و «اشم و هو» گردید. در موارد بسیاری از نیروی اثربخش «متره ورجاوند» سخن می‌رود و گفته می‌شود این کلام‌های مقدّس از نیایشگر حمایت می‌کنند. در مجموع، متره در کل اوستا ۱۲۲ بار تکرار شده است. آموزه متره در تفکر شرقی نیز از اهمیت خاصی برخوردار است و نیروی سحرآمیز و جادویی است که درمان‌بخشی، رستگاری از طریق انباشت شایستگی و رسیدن به زندگی مطلوب پس از مرگ از ویژگی‌های آن است. (Beck, 2012: 60, 29).

۲-۲. شرایط تأثیر متره‌ها

در دین زرتشتی رعایت آداب خواندن اذکار و اوراد و توجه به دفعات خواندن آنها بسیار اهمیت دارد. اگر این اوراد و متره‌ها به نحو احسن و بدون کوچک‌ترین لغزشی در تلفظ و وزن آنها قرائت گردد، نتایج نیکویی برای انسان خواهد داشت. در دین ودایی نیز تلفظ صحیح فرمول‌های قربانی یا متره‌ها برای اجرای درست قربانی بسیار مهم است. (Beck, 1993: 37؛ ن.ک: کلنز، ۱۳۹۴: ۹۰). در متن‌های پهلوی و بخش‌هایی از اوستا به اهمیت خوانش درست متره و تکرار آن توجه فراوانی شده است. در کتاب شایست نشایست درباره تعداد ذکرهای «اهونور» و کارآیی متفاوت آن این‌چنین آمده است:

«... چهار بار گفتن اهونور به هنگام درخواست کردن فراز آمدن رد مینوی سودمند است... پنج بار گفتن اهونور برای راندن دروج، شش بار گفتن اهونور کسی را باید که برای نیرو خواستن رود به کارزار، هفت بار گفتن اهونور کسی را باید که برای یزشن ایزدان کردن رود...» (شایست نشایست، ۲۳۸).

رعایت بخش‌های مختلف متره نیز اهمیت و تأثیر خاص خود را دارد. در داستان مقابلهٔ اهورامزدا با تازش اهریمن به جهان، می‌بینیم که خواندن هر بخش از دعای اهورانور تأثیر خاص خود را دارد:

«چون یک‌سوم یتا اهو خوانده شد، اهریمن از بیم تن درکشید؛ چون دو بهرهٔ آن خوانده شد، اهریمن به زانو درافتاد؛ هنگامی که به کمال خوانده شد، اهریمن از ناکاری کردن به آفریده‌های هرمزد بازماند و سه هزار سال به گیجی فروافتاد.» (بندهش، ۱: ۷-۸).

حتی گاهی بخش‌هایی با ذکر خفی و درنگ و بخش‌هایی بلندتر خوانده می‌شود و گاهی بر از حفظ خواندن سخن مقدّس تأکید می‌شود (یسنا، ۸: ۴). متره‌ها برای این که تأثیربخش باشند، باید به صورت شفاهی ادا شوند. مترهٔ مکتوب این نیرو را ندارد (آموزگار، ۱۳۸۲: ۴۴). متره اساساً به صورت شفاهی منتقل می‌شود نه به صورت نوشتاری. از مراحل بسیار اولیهٔ تاریخ زرتشتی به بعد، متون اوستایی چنان مقدس بوده‌اند که کلمه به کلمه، و هجا به هجا از بر شده‌اند؛ به طوری که هیچ اشتباهی در تلاوت رخ ندهد. این نشان می‌دهد که عمدهٔ متون اوستایی برای مدت بسیار طولانی به صورت شفاهی، ابتدا به زبان معمول جامعه و بعداً به زبانی که برای مؤمنان قابل فهم بوده، منتقل شده‌اند (Kotwal and Kreyenbroek, 2015: 334). توجه به سنت شفاهی تا آنجاست که در دینکرد آمده است که: بُخت‌ماری مسیحی می‌پرسد که: «چرا ایزد این دین را به زبان ناآشنای نهفته‌ای به نام اوستا گفت و برای آن متن نوشتهٔ کاملی نیندیشید، بلکه فرمود که آن را به صورت شفاهی حفظ کنند؟» و آذرباد فرخ‌زادان در جواب می‌گوید: «به دلایل بسیار منطقی است که سخن شفاهی زنده را از صورت مکتوب مهم‌تر بدانیم.» (دینکرد پنجم، ۸۸).

اهمیت و تأثیرگذاری لحن و طنین کلمات، از ویژگی‌های شعر مقدس ایرانی اولیه و هندی است. کلمات مکتوب یا ناگفته، چیزهای مرده‌ای هستند. کلمات مکتوب حاوی همان نوع قدرت ذاتی نیستند که از تلاوت آن‌ها حاصل می‌شود. از این رو، طنین این کلمات تأثیر قدرتمندی دارد. برخی بر این باورند که تلاوت شفاهی قدرت ذاتی متره را فعال می‌کند، به طوری که هم بینش و هم واکنش را در کسانی که صحبت می‌کنند و کسانی که گوش می‌دهند، ایجاد می‌کند. تصور می‌شود که این قدرت متره زمانی فعال می‌شود که متره با صدای بلند به شیوه‌ای صحیح و دقیق تلفظ شود، به طوری که بین وجود ذهنی و مادی طنین انداز شود. (Rose, 2011: 68-69).

در گاهان، گوش دادن و سپس سخن گفتن با «کنترل زبان» و «ادا و اظهار صحیح الفاظ» از ویژگی‌های آشوتی است که می‌خواهد جهان را شفا دهد (گاهان، ۳۱: ۱۹). متره‌ها حتی می‌توانند شعر و سرود باشند و کتاب مقدس به شمار نیایند. برخی ظاهراً بی‌معنی هستند، اما همه آن‌ها یک عملکرد آیینی یا یک اثر جادویی دارند. حتی گاهی گفته‌های نجوا شده یا نامفهوم یک متره برتر و مؤثرتر از آن است که قابل شنیدن است و صدای خاموش از همه بالاتر است. (Padoux, 2003: 481). ذکرهایی که در دین زرتشتی با عنوان «باژ» می‌شناسیم، نمونه‌هایی از این نجواهای مؤثر هستند.

از سوی دیگر، عدم رعایت قواعد در خواندن متره و دعا نتایج بدی به دنبال دارد. در گاهان، زرتشت کسانی را که به درستی متره را ادا نمی‌کنند، سرزنش کرده است. (گاهان، ۴۵: ۳). اگر کسی در خواندن اوراد مقدس، اصول و آداب مورد نظر را رعایت نکند، به جای این که در جهت تضعیف قوای شر کوشیده باشد، موجب تقویت آن شده است. گفته شده کسی که موقع سرودن «اهون وئیریه» قسمت‌هایی از آن را نخواند، روان او به مسافت درازا و پهنای زمین از بهشت دور می‌شود. (یسنا، ۱۹: ۷). در وندیداد پس از آموزش

ذکرهای گوناگون و تأکید بر تعداد دفعات خواندن آنها برای دفع اهریمن و پاک شدن از آلودگی‌ها، گفته شده:

«ای دادار جهان استومند! ای اشون! اگر کسی شیوه‌های پاک کردن آلودگان را - آن گونه که در دین مزدا آمده است - نیاموخته باشد و بخواهد ناپاکی را پاک کند، مزداپرستان چه باید بکنند؟... اهوره مزدا پاسخ داد: دروج «نسو» نیرومندتر از آن می‌شود که پیش از آن بود...» (وندیداد، ۹: ۴۷-۴۸).

البته در میان زرتشتیان معاصر، دیگر خبری از سخت‌گیری‌های کتب پهلوی و وندیداد در اوستاخوانی و به جای آوردن نماز و نیایش و ... نیست.

۲-۳. وجه قداست منتره و کلام اساطیری

در بررسی قداست منتره، پرداختن به ارتباط کلام مقدس، با الوهیت و اسطوره ضروری است. گفتار بشری بدون این که تجلی الهی در آن وجود داشته باشد، تنها می‌تواند گفتار باشد و این تجلی و حضور الوهیت است که گفتار را مؤثر و نافذ می‌کند (تیلیخ، ۱۳۹۶: ج ۱، ۲۲۱). منتره به‌ویژه به عنوان وسیله‌ای برای ارتباط با حقیقت الوهیت موجود در منتره تصور می‌شود (Gonda, 1963: 255; Burchett, 2008: 814). این ارتباط، استفاده از نام‌ها و اوراد مقدس در انجام معجزات یا اعتقاد به حرزها و ادعیه را توجیه می‌کند، زیرا کلام در اینجا دربردارنده نام خدا یا دیگر موجودات و شخصیت‌های دینی است. کلمه، غالباً نام خدا و از آن بالاتر، خود خداست و به نظر می‌رسد که سرچشمه راستین خاصیت او است. دانش نام به آن کسی که دارای این دانش است، حتی بر خواست خداوند نیز چیرگی می‌بخشد. خدایان، جانوران و انسان‌ها به کلمه وابسته‌اند. همه آفریدگان به واژه زنده‌اند. واژه نبود نشدنی است و نخستین زاده قانون ازلی، مادر وداها و ناف جهان یزدانی است. کلمه نه تنها نخستین سرچشمه، بلکه برترین قدرت نیز هست. کاسیرر بر این نظر است که پیوند

اصیل آگاهی زبان‌شناختی و آگاهی دینی-اسطوره‌ای، اساساً با این واقعیت بیان می‌شود که همه ساختارهای کلامی و همچنین، همه هستی‌های اسطوره‌ای به گونه‌ای برخوردار از برخی قدرت‌های اسطوره‌ای پدیدار می‌شوند، به نحوی که کلمه به صورت نیرویی آغازین درمی‌آید که سراسر هستی و عمل از آن سرچشمه می‌گیرد. در همه داستان‌های دیرین آفرینش اسطوره‌ای، این جایگاه برین کلمه را می‌توان یافت. در داستان‌های آفرینش بیش تر دین‌های بزرگ، کلمه به صورتی هم‌بسته با برترین خدای آفرینش می‌آید، یا بسان ابزاری که خداوند به کار می‌برد و یا در حقیقت به عنوان سرچشمه آغازینی که خدا نیز چونان هستی‌های دیگر و از جمله خودِ سامانِ هستی، از آن سرچشمه می‌گیرد.» (ن.ک: کاسیرر، ۱۳۸۷: ۸۶-۸۷). «فان در لیو» قدرت و ظرفیت زبان مقدس را با ارجاع به خصیصه اسرارآمیز خود صدای مقدس روشن می‌کند: «کلمه یک قدرت تعیین‌کننده است: هر که کلماتی را به زبان می‌آورد، قدرت را به حرکت درمی‌آورد.» ارنست کاسیرر با ذکر مثالی از مصر باستان به قدرت شفاهی نام یک خدا اشاره می‌کند: از آنجایی که کلمه در اصل اول است، از نظر قدرت نیز عالی است. اغلب به نظر می‌رسد که منبع واقعی کارآمدی، به جای خود خدا، نام خداست. علم به اسم، به کسی که آن را می‌داند، حتی بر وجود و اراده خدا تسلط می‌دهد. بنابراین، افسانه‌آشنای مصری می‌گوید که چگونه ایزیس، جادوگر بزرگ، با حيله‌گری خورشید را متقاعد کرد که نام خود را برای او فاش کند و چگونه از طریق داشتن این نام، بر او و بر همه خدایان دیگر قدرت پیدا کرد.» در نظریه جادویی، نام «واقعی» یک خدا یا یک ایده حاوی جوهر آن خدا یا ایده است و بنابراین، قدرت آن را دربرمی‌گیرد. در دنیای باستان اعتقاد گسترده‌ای به وجود یک نام مخفی از قدرت بی‌نهایت وجود داشت که به طور خودکار همه چیز را در جهان کنترل می‌کرد (Beck, 1993: 34).

اقتدار منتسب به گاهان از این باور ناشی می‌شود که آن‌ها بازتاب «ذهن» اهورامزدا هستند، تا جایی که انسان می‌تواند آن ذهن را درک کند. سنت اوستایی در مورد گاهان این است که خدا نویسنده آن‌ها بود، سروش الهی اولین اجراکننده آن‌ها در میان خدایان، و زرتشت اولین اجراکننده آن‌ها در بین مردم (Rose, 2011: 72). زرتشت در نوشته‌های پارسی میانه، نمونه کامل دسته‌ای از واسطه‌های الهی-انسانی تلقی می‌شود که به آن‌ها پیام آور (aštag)، پیک (frēstag)، آورنده (āwurdār)، یا پیامبر (waxšwar) گفته می‌شود. زرتشت در این مقام با «وهومنه» فرستاده اورمزد هم‌تراز است. فرستاده او بودن، با او بودن یکی است (Stausberg, 2015: 74). در گاهان (یسنا، ۴۵: ۳)، زرتشت به عنوان مشروعیت بخشیدن به گفتار خود، از عقلانیتی بهره می‌برد که او را از قلمرو جادو برکنار می‌دارد. او اقتدار اهورامزدا را مورد استناد قرار می‌دهد: در این سرود، برای سخنان خود بر قدرت ارتباطی که از اهورامزدا دریافت می‌کند، مدعی اقتدار الهی است. خدا منتره را به او نازل کرد (Moulton, 2010: 160,168) که او، اکنون آن را به دیگران منتقل می‌کند. علاوه بر این، او برای کسانی که از فکر کردن و خواندن منتره دقیقاً مانند او امتناع می‌کنند، نتیجه‌ای فاجعه‌بار پیش‌بینی می‌کند. گاهان شایستگی زرتشت و برخورداری او از دانش خدایی و تأیید رسالت او را به‌روشنی روایت می‌کند (Skjaervo, 2015: 61). بنابراین، به نظر می‌رسد که در اینجا ادعای زرتشت مبنی بر ارائه مکاشفه‌ای اساساً جدید را می‌یابیم، «یک حقیقت دینی رستگاری که از طریق مکاشفه شخصی دریافت می‌شود» (Hintze, 2008: 47)، حقیقتی که ماکس وبر آن را به عنوان «نشانه تعیین کننده» نبوت توصیف می‌کند. به نظر ماکس وبر، زرتشت جزء پیامبران اخلاقی است و رسالت عنصر تعیین کننده‌ای برای این پیامبران به شمار می‌آید. پیامبر می‌گوید که وحی خاصی بر او نازل شده و جان کلام رسالتش آموزه یا فرمانی الهی است. حقانیت هر پیامبر اخلاقی

نیاز به مفهوم خدایی دارد که صفاتی داشته باشد که او را به گونه شگفت‌انگیزی بر فراز جهان جای دهد (ویر، ۱۳۹۷: ۱۳۸ و ۲۶۴). از این رو، فره‌مندی پیامبر به وحدت بلا واسطه با الوهیت دلالت می‌کند. ابلاغی که پیامبر دریافت می‌دارد، امری اساسی است که معمولاً با بعثت همراه است. آگاهی از واسطه بودن یا سخن‌گوی اراده الهی بودن صفت مشخصه تعبیر و تفسیری است که پیغمبر از خود دارد. او به مثابه زنده‌کننده روابط ازدست‌رفته با قوای مخفی حیات ظاهر می‌شود و از آنجا که الهامات به معنی وحی درباره حقایق مخفی است، از این دیدگاه پیامبر را می‌توان کسی دانست که می‌داند و به علم مطلق مقدس دسترسی دارد (واخ، ۱۳۸۰: ۳۵۳). مجموعه‌ای از انواع مکاشفات مذهبی پیامبرانه با دانش مقدسی که به گونه‌ای سنتی انتقال می‌یابد، ممکن است به صورت سنتی شفاهی اتفاق افتد (ویر، ۱۳۹۷: ۱۶۶).

این ارتباط مقدس از طریق استفاده از متره به صورت شنیدن در مراسم آیینی ظهور می‌یابد. مراسم پرستش زمان و مکانی است که در آن خدایان و مردمان ملاقات می‌کنند. همان‌طور که آدمیان باید عقیده‌شان را درباره خدایان بازگویند و عبودیت خود را به پیشگاه ایشان عرضه کنند، خدایان نیز باید خواست‌های آیینی آنان را برآورند. پس ناگزیر از مکالمه و ارتباط‌اند. برای مردمان عصر اوستای قدیم این ارتباط از طریق دیدن و شنیدن، که مکمل هم‌اند، اتفاق می‌افتد. آیین اقتضا می‌کند که خدایان و مردمان بشنوند و ببینند و کلمات و نشانه‌های دیداری را رد و بدل کنند. برای این منظور، آدمی کلمات و اعمالی در اختیار دارد که در واقع، مجموعی از کلمات و اعمال آیینی‌اند. اما خدایان از یک طرف روشنی روز شکل مریی زیبایی آنهاست و از طرف دیگر، آنها به واسطه بعضی کلمات دقیق خواست خود را به آدمیان منتقل می‌کنند (کلنز، ۱۳۹۴: ۱۲۹-۱۳۰). مردمان و خدایان تمایلی دو سویه دارند که سخنان هم را بشنوند. آگاهی مهربانانه و نیک‌خواهانه برای

شنیدن، یعنی سروشه، هم به توجه مهربانانه خدایان اشاره دارد و هم به اراده مردمان به اطاعت از آنان. این سروشه در اوستای جدید بدل به ذات و حتی ایزدی مستقل می شود (همان، ۱۳۱).

در هند نیز کارکرد زبان شفاهی به عنوان عامل دگرگونی از قلمرو انسانی به امر الهی یکی از دغدغه‌های همیشگی گمانه‌زنی‌های الهیاتی بوده است، زیرا زبان در هندوئیسم هم با آگاهی انسانی و هم با امر الهی یکی می‌شود. این جنبه دگرگون‌کننده زبان، پایه‌ای محکم در تلاوت آیینی سنت ودایی پیدا می‌کند (Beck, 1393: 23) به این ترتیب، متره‌ها دعوت به دسترسی به دنیای نامریی نیروها و انرژی‌های ماوراء طبیعی می‌کنند (Ibid, 204-206). تشابه قابل توجهی بین گفتمان ودایی و اوستایی در مورد مفهوم متره و قدرت کلام وجود دارد. در این دو گفتمان، متره نقش مهمی در ارتباط بین انسان و الوهیت و واداشتن موجودات متعالی به حضور در ساحت انسانی و برآورده ساختن خواسته‌های انسان‌ها دارد (Kotwal and Kreyenbroek, 2015: 334-5). اما باید از این نکته آگاه بود که متره در اوستای قدیم یک تفاوت اصلی با معادل هندی‌اش دارد، یعنی این که نه بر کلام انسانی بلکه بر کلام الهی دلالت می‌کند. خدایان خواسته‌های خود را با بعضی کلمات بیان می‌کنند که همه این کلمات نام فنی خاصی دارند. از این میان یکی متره است و فقط زرتشت قابل شنیدن آن‌هاست. در اینجا «شنیدن» مطرح است نه «گوش سپردن» و غرض بیان اطاعت خاص زرتشت نسبت به خدایان است؛ وظیفه‌ای خاص که همان واسطه میان خدایان و انسان‌ها شدن است. او متره را بر زبان می‌راند، آن را می‌ورزد و محقق می‌کند. زرتشت داننده دانش خدایی است که به مردمان منتقلش می‌کند و همین دانش است که آدمی را یاری می‌کند که خود را با اعمال الهی که بیرون از دسترس او هستند، تطبیق دهد (کلنز، ۱۳۹۴: ۱۱۰).

واژه‌ها در حوزه هستی‌شناختی اسطوره نیز از جایگاه ویژه‌ای برخوردار هستند. اسطوره کلام است، کلامی که با سخن معمولی که هر روز می‌گوییم و می‌شنویم، متفاوت است. اسطوره کلامی است که نیرویی اسرارآمیز و سحرانگیز دارد. اسطوره فقط به چیزها معنی نمی‌دهد، بلکه هستی‌بخش آن‌هاست. کلام اساطیری به منزله علامت و نشانه قراردادی نیست، بلکه کلمه عین چیزی است که می‌نامد و چیز عین کلمه است. آنچه توسط کلام اساطیری تحقق می‌یابد، واقعیت مطلق است. کلام اساطیری، جوهر هر واقعیت و مبنای هر حقیقت است (شایگان، ۱۳۸۰: ۲۳۳). در مجموع می‌توان گفت که وقوع نقل قول مستقیم در گفتار اسطوره‌ای به واقعیت وقایع روایت‌شده کمک می‌کند و دعاهای خوش ساخت متره را شکل می‌دهد (Gonda, 1975: 119). این کلام مقدس در روایت اسطوره‌ای چنان ظاهر می‌شود که بر همه جهان تأثیرگذار است و با زبانی روایت می‌شود که هم‌طراز علم مطلق تلقی می‌شود که گاه از دریافت مردمان به دور است (ن ک: دینکرد هفتم، ۲۴۷؛ دینکرد پنجم، ۸۶).

۲-۴. ایزدان و متره

در آیین‌ها باید هر ایزد با متره ویژه‌ای فراخوانده شود. در اساطیر ایران، تقدسی به متره داده می‌شود و ایزد «مارسپند»، ایزد موکل بر کلام مقدس اهمیت می‌یابد. مارسپند در اوستا «منتر سپنت» و در پهلوی «ماراسپند» به معنی متره ورجاوند اهورایی است. ایزد «منتره سپنته» برای از میان برداشتن بیماری‌ها به یاری اهورامزدا می‌آید (وندیداد: ۲/۲۲ - ۶). در متون پهلوی نیز «منتره سپنته» به صورت «مارسپند» و «مانسر سپند» به عنوان ایزد کلام و گفتار، نقش برجسته‌ای دارد (آموزگار، ۱۳۸۲: ۳۹). از ایزدان دیگری که با متره در ارتباط هستند، به هوم، مهر و سروش می‌توان اشاره کرد. در یسنا، ایزد هوم به عنوان پناه و نگهبان متره معرفی شده است (یسنا، ۹: ۲۶) و در مهر یشت، مهر به عنوان ایزدی که از متره آگاه

است (یشت‌ها، ۱۰: ۷) و به عنوان «منتره تن»، یعنی کسی که همه هستی و تن او منتره و فرمان ایزدی است، ستایش شده است (همان، ۱۰: ۲۵). ایزد سروش نیز به عنوان «تن منتره» نامیده شده است (همان، ۱۱: ۱۹). یکی از کارکردهای اولیه سروش تسلط او بر نماز و قربانی است. در واقع، نقش او به عنوان واسطه بین انسان و خدا از طریق دعا، همان چیزی است که احترام او را در فرهنگ ایرانی تداوم بخشید. سروش با خدای ودایی برهمنسپتی شباهت دارد. درحالی که بیش‌تر خدایان ودایی با زور اسلحه با شیاطین می‌جنگند، برهمنسپتی از قدرت جادویی آواز برای نابودی دشمنان خود استفاده می‌کند. در دین ایرانی، اگرچه سروش چماق تیغ‌دار خود را به دست می‌گیرد، سلاح متمایز او گفتار مقدس است (Malandra, 1983: 136).

۲-۵. دینیاران

هنر آیینی موبدان زرتشتی در درجه اول هنری کلامی است؛ زیرا آیین‌های زرتشتی رویدادهایی کلامی هستند که نیاز به بازخوانی متون دارند. آموزش عناصر اساسی دین با انتقال گزاره‌های اساسی کلامی شروع می‌شود. این جملات مقدس در سراسر جریان مناسک، از یک دعای خصوصی کوتاه تا مفصل‌ترین مراسم روحانی، استفاده می‌شود. هرچه تشریفات دقیق‌تر باشد، متون بیش‌تری نیاز به حفظ و تلاوت دارند. درحالی که متون اوستایی در نهایت مکتوب شدند، سنت خطی اساساً کارکرد کمکی داشت، نه آن‌که به عنوان یک عامل مستقل عمل کند. بسیاری از این متون اعلامیه‌های عبادی هستند و به عنوان مجموعه‌ای از وحی عمل می‌کنند که موعظه نمی‌شود، بلکه به صورت کلامی و اشاره‌ای اجرا می‌شود. اشتباهات در اجرای کلامی و غیر کلامی، نظم کیهانی را تضعیف می‌کند و قدرت‌های شیطانی را تقویت می‌کند. علاوه بر این، آداب کاهنی نیز در هماهنگی با جریان گفتار آیینی به کار می‌روند (Stausberg and Ramiyar, 2015: 366).

تا پیش از ظهور زرتشت، کلام مقدس و زبانی که برای ارتباط با خدایان مورد استفاده قرار می‌گرفت، رازی بود که تنها کاهنان راز آشنا بدان آگاهی داشتند و مؤمنان عادی می‌بایست برای اجرای مراسم فنی و پیچیده دینی از کارگزاری ایشان استفاده کنند. اما زرتشت این جملات قدسی را به همگان آموزش داد. زرتشت خود را یک «مانثرن» می‌نامد، کسی که در بردارنده سخن خدایی اثربخش، یعنی متره است. اگر این واژه «مانثرن» را «پیامبر» ترجمه کنیم، چیزی برخلاف آن نمی‌توان گفت (نیرگ، ۱۳۸۲: ۲۷۰). زرتشت فقط یک‌بار خود را «زئوته» نامیده (گاهان، ۳۳: ۶) در حالی که در بندهای مختلف گاهان یا «مانثران» نامیده می‌شود و یا با متره که کلام مقدس است، پیام خود را مشخص نموده است (Malandra, 1983: 17). در گاهان از «زوت» و «راسپی» نامی برده نشده است و هنوز عده‌ای را به عنوان متولیان دین نمی‌بینیم. اما در یسنا آیین‌های نیایش و ستایش توسط گروهی اجرا می‌شود که هر یک از افراد در آیین‌ها وظیفه و سمتی دارند که این امر اهمیت یافتن آیین و متولیان آن در اوستای نو را نشان می‌دهد. زرتشت آیین مغان را مردود اعلام کرد و کریان‌ها را دیوپرستانی دانست که هرگز برای آبادی جهان نکوشیده‌اند (گاهان، ۴۴: ۲۰)؛ اما از سوی دیگر، دین خود او نیاز به متولیان داشت که امور مذهبی را به‌جا بیاورند. درست است که در گاهان آیین و مناسک اهمیت چندانی ندارد و کنش و نیت درست تعیین‌کننده رستگاری است، ولی در جامعه کشاورزانه، نقش موبدانه مورد نیاز هست. در گاهان جملاتی هست که لزوم خواندن متره و به تبع آن، به وجود آمدن گروهی از متولیان را توجیه می‌کند. زردشت در (همان، ۴۵: ۳) می‌گوید: «... کسانی که متره را آن‌گونه که من می‌گویم، به کار نبندند، در پایان زندگی بهره‌شان دریغ و درد خواهد بود». «با متره که در پرتو اشته بهترین راهنماست، مردمان را رهنمون می‌کنم» (همان، ۴۴: ۱۷). از آنجایی که او به عنوان یک روحانی معرفی می‌شود، وجود

نوعی عبادت آیینی ضروری است؛ زیرا، به قول ماکس وبر، از دیدگاه جامعه‌شناختی و انسان‌شناسی، هیچ کشیشی بدون نوعی عبادت مذهبی نمی‌تواند وجود داشته باشد (Hintze, 2008: 48).

بنابراین، زمینه به وجود آمدن طبقه‌ای که متولی انجام ستایش و شعائر خاص مذهبی باشند، درگاهان وجود دارد. هرچند در پیام زرتشت روحانیت جای تظاهر ندارد، اما در یسنا متولی‌گری پیدا می‌شود و الگوهای دینی را زوت و راسپی تعیین می‌کنند. با اصالت یافتن شعائر، اصول عملی و مردمی، تقلیل یافته و نقش آترو و مغ و موبد افزون می‌شود. تا جایی که آتربانان به عنوان کسانی معرفی می‌شوند که کلام مقدس در آنان حلول کرده است (یشت‌ها، ۵: ۸۶) و بدون حضور آنان مراسم و نیایش دینی اعتباری ندارد و ایزدان در مراسم برای یاری انسان‌ها حضور نمی‌یابند.

در اوستا طبقه روحانیون با عنوان‌های «آتربان» و «ائیریامن» نامیده شده‌اند و دارا بودن بیش‌ترین آگاهی از دین مزدآپرستی از ویژگی‌های آنان دانسته شده است (یسنا، ۱۳: ۳). در ارداویرافنامه واژه «مانسر بران» نیز آمده است، یعنی دانندگان کلام مقدس و کلام دینی (بهار، ۱۳۷۵: ۳۳۰). از میان روحانیان، زوت به همراه دستیار خود، راسپی، در هنگام یزش سرودهای مقدس را می‌خوانند.

۲-۲. کارکردهای منتره

۲-۲-۱. کارکرد آیینی منتره

با آیین‌گرایی بعد گاهانی، در یسنا و اوستای جدید سرود و منتره حول محور آیین، کارکردهای مختلفی می‌یابد. آیین همواره نقش مهمی در حوزه عمل دینی ایفا کرده است. این امر به‌ویژه در مورد سنت زرتشتی صادق است که به نظر می‌آید وجود مناسک در بقای ایمان، عاملی تعیین‌کننده بوده است. وجود همین مناسک و آیین‌ها سبب شده است

که متون مقدس و کهن زرتشتیان، به رغم فراز و نشیب تاریخی، باقی بماند. در ارتباط با کارکرد آیینی، متن اوستای موجود به دو دسته قابل تقسیم است که آن‌ها را بر مبنای کارکرد آیینی‌شان می‌توان تعریف کرد؛ دسته اول مشتمل بر متونی است که در مراسم آیینی توسط موبدان قرائت می‌شود. این متون عبارت‌اند از یسنا، ویسپرد، وندیداد. و دسته دوم که مرکب است از متن دعاسرودهایی به نام یشت و خرده اوستای موجود که دعاهایی است که همه افراد جامعه می‌توانند قرائت کنند (هینتزه، بی‌تا: ۱۶۶). در دین ودایی نیز، آتش قربانی و تلاوت شفاهی زبان آیینی یا متره دو رکن اصلی هستند: «صدا از زمان‌های اولیه مانند آتش، جایگاهی مرکزی در قربانی داشت. آتش، طرح قربانی، اعمال آیینی، و پیشکش‌ها از انواع مختلف با هم در یک ساختار پیچیده به شدت وابسته به متره‌ها بود. در واقع، قبل از انجام هر آیینی، آهنگ‌سازی صدای مقدس در قالب متره ضروری است. اگر قرار است اعمال و مراسم آیینی با موفقیت انجام شود، کلمه آیینی یک نیاز ضروری است (Beck, 1993: 30; Gonda, 1975: 83). در ادامه به کاربرد متره و کلام مقدس در برخی آیین‌ها می‌پردازیم.

۲-۲-۲. آیین یسنا (یزش)

مراسم یسنا بی‌شک مهم‌ترین آیین در میان آیین‌های زرتشتی است. یسنا بنا به درخواست یکی از افراد جامعه، روزانه برگزار می‌شود. متنی از اوستا نیز که در این آیین خوانده می‌شود، «یسنا» نام دارد که مشتمل بر مهم‌ترین دعاهای دین زرتشتی است (هینتزه، بی‌تا: ۱۶۷). خود زرتشت پیوند نزدیکی با آیین یسنا داشته است. وی در گاهان خود را سرودخوان (زئوتر= زوت) و مائثرن یعنی کسی که می‌تواند متره یا کلام الهام‌آمیز بسراید، می‌نامد (گاهان، ۳۳: ۶).

۲-۲-۳. طهارت

از جمله آیین‌هایی که در حین اجرای آن باید کلمات مقدسی (منتره) از اوستا خوانده می‌شد، آیین‌های طهارت و تدفین، که خود نوعی آیین تطهیر می‌باشد، بود که با تکرار آن به وسیله فرد ناپاک، نیروهای اهریمنی شکست‌خورده و فرد پاکی خود را بازمی‌یافت (نیبرگ، ۱۳۸۲: ۱۵۶). خواندن باژها و منتره‌هایی مانند «یتا اهو وئیریه» جهت تطهیر هر یک از عناصر جهان سفارش گردیده است (وندیداد، ۱۱: ۳). همان‌گونه که در مهریشت آمده، آلودگی‌ها از جانب دیوان بوده و دیوان مهم‌ترین عامل گسترش پلیدی و ناپاکی در جهان هستند، بنابراین بخشی از اوستا (وندیداد) به نبرد با دیوان و پاک‌سازی جهان از پلیدی آن‌ها اختصاص دارد. با استفاده از منتره و نیرنگ می‌توان بسیاری از آلودگی‌های جسمی و روحی را برطرف کرد (Williams, 2015: 354). یکی دیگر از مهم‌ترین منابع آلودگی، انسانی است که اعتقادی به تعالیم دین زرتشتی ندارد (وندیداد، ۵: ۳۵-۳۸ و ۱۲: ۲۲-۲۴). قبول دین زرتشتی و بر زبان آوردن اقرار دینی (فَرَوَرانه)، مرد آشون را از همه اندیشه‌ها، گفتارها و کردارهای بد پاک می‌کند، همچون باد تند شتابنده‌ای که دشت را کاملاً پاک می‌کند (همان، ۳: ۴۳).

مسئله طهارت در یشت‌ها با موضوع اساطیر پیوند دارد و این خود می‌تواند ناشی از اهمیت موضوع در نگاه ایرانیان باستان باشد. نخستین پاک‌کننده‌ای که در مطالعه یشت‌ها می‌یابیم، ذکر کردن نام امشاسپندان است که در «خرداد یشت» و «سروش یشت» به آن اشاره شده است. در خرداد یشت در این باره آمده است که هر کسی چند هزار بار در ستیز با دیوان نام امشاسپندان به ویژه خرداد را یاد کند، دیوهای مختلفی از او دور شوند (یشت‌ها، ۴: ۷-۲). برای رهایی و ایمن ماندن از شر آن‌ها، انسان پارسا با ذکر نام امشاسپندان می‌تواند خود را از خطر دیوان و آلودگی‌ای که از جانب آن‌هاست، حفظ نماید (همان، ۱۰: ۵۰).

۴-۲-۲. مراسم تشییع و تدفین

دعایی که برای فرد در حال مرگ توسط حداقل دو موبد خوانده می‌شود، «پَنت» (اعتراف به گناه و طلب بخشایش) نام دارد. فرد در حال مرگ نیز آن را تکرار می‌کند. پس از درگذشت شخص، با صدایی خفه (باژ) و لب‌های بسته، دعای مخصوص فرشته سروش، محافظ و راهنمای روح در جهان دیگر را می‌خوانند و هنگامی که مرده را روی تخت می‌گذارند، دو موبد، گات‌های اول (اهونودگاه) را می‌سرایند. در روزهای بعد، دو یا سه موبد و خویشان مرده، پَنت و دعای مخصوص سروش و دعای آفرینگان یا نیایش را نیز در شب می‌خوانند. این دعاها به مدت سه شبانه‌روز خوانده می‌شود، یعنی تا زمانی که روح مرده فرضاً هنوز در حوالی جهان است. در عین حال، در آتشکده، یسنا و در شب سوم، وندیداد را نیز به احترام سروش می‌خوانند. صبح روز چهارم، جدی‌ترین زمان است، زیرا هنگامی است که روح رخت بر بسته، به جهان دیگر می‌رسد و در مقابل فرشتگانی که باید در موردش داوری کنند، قرار می‌گیرد. از همین رو، نیایش‌ها (آفرینگان) و ستایش‌های دیگر ادا می‌شود (دوشن گیمن، ۱۳۷۵: ۱۴۴ - ۱۴۷؛ Kotwal and Kreyenbroek, 2015: 337-8).

۵-۲-۲. تشرّف

الف. نیرنگ کشتی بستن و تشرّف به دین: نیرنگ کشتی بستن یکی از ادعیه مختصر است که در هنگام بستن و گشودن کمر بند مخصوص کشتی باید خوانده شود. از خود اوستا برمی‌آید که یک زرتشتی در سن پانزده سالگی به بستن کشتی مکلف است (یشت‌ها، ۸: ۱۳-۱۴؛ وندیداد، ۸: ۵۴). در فصل دهم شایست نشایست هم به این امر اشاره شده است (شایست نشایست، ۱۲۶). چندی است که در میان زرتشتیان مراسم جشن کشتی بندی را در حدود هفت سالگی به جای می‌آورند. پس از کشتی بستن نوجوان زندگانی نوی از

سرمی گیرد و به این می ماند که در داخل شدن در جمعیت بهدینان دیگر باره پا به عرصه وجود گذاشته باشد. هر مؤمن زرتشتی باید در شبانه روز چندین بار کشتی را باز کند و ببندد، در هر بار دعاهایی مانند «اشم وهو»، «یتا اهو» و «سروش باژ» را می خوانند (ن.ک. پورداوود، ۱۳۹۴: ج ۴، ۳۱۹-۳۲۰). پیش از کشتی بستن کودک را شستشو می دهند. پس از آن باید کودک کلمه دین (کلمه شهادت) به زبان راند، آنگاه موبد «یتا اهو» گویان به کودک سُدرد می پوشاند و پس از آن به سرودن نیرنگ کشتی بستن می پردازد. در هنگام سرودن، ادعیه کوچک دیگر نیز مثل «خشنوتره»، «اشم وهو» و «یتا اهو» کشتی را با آداب مخصوص سه گردش به دور کمر کودک می بندند، پس از آن آخرین و مهم ترین کلمه دین را که از یسنای ۱۲ هست و در اعتراف به دین زرتشتی است، می خوانند (همان، ۳۲۲).

ب. فَرَوَرانه: واژه ای که در یسناها به معنی اعتقاد و اعتراف به دین زرتشتی آمده (فَرَوَرانه) است. فرورانه خود معنی «اعتقاد دارم» می دهد. با این اعتقاد و اعتراف، فرد وارد فضایی می شود که مسئولیت های جدیدی را می پذیرد و در واقع، سوگندی است که از کسی که در دین پذیرفته شده، خواسته می شود. این یک اقرار تبلیغی همگانی است که صورت سوگندنامه ای برای رها کردن دین پیشین داوطلب دربردارد (نیرنگ، ۱۳۸۲: ۲۸۹) و به نظر می رسد که اقرار به دین در ایران عهد ساسانی یک قاعده کلی بوده است (زهر، ۱۳۷۷: ۱۱۸).

هات دوازدهم یسنا به اعتراف و اقرار به دین زرتشتی و بیان اصول دین اختصاص دارد. در این هات که اعتراف به دین مزدیسناست، دیوها و دیویسنان انکار و نکوهیده شده و اهورامزدا و امشاسپندان و زرتشت ستایش شده اند. بر این اساس، یک زرتشتی مزدپرست از روی ایمان و اعتقاد با همه مفسدین و بددینان قطع روابط می کند، دروغ را ترک می گوید، بر آن است که قصد جان و مال کسی نکند، خون نریزد و اسلحه به کار نبرد، از

راهزنی و دزدی و غارت و آزار دوری کند، زیان و ویرانی به کسی وارد نکند، به زراعت و آبادانی پردازد، گله پیوراند، کاملاً اصول مزدیسنا را که پندار نیک و گفتار نیک و کردار نیک است، مراعات کند و آن چه را که اهورامزدا به پیامبر خود زرتشت تعلیم داده، سرمشق خود قرار دهد. فرورانه اکنون در مناسبت‌هایی مانند مراسم آغاز سدره‌پوشی خوانده می‌شود (Kotwal and Kreyenbroek, 2015: 337).

بندهای هشتم و نهم این هات را هر زرتشتی چندین بار در پنج‌گاه شبانه‌روز و در وقت گشتی بستن می‌خواند:

بند هشتم: «من اقرار دارم که مزدپرست زرتشتی باایمان و اعتقادم. من ایمان دارم به پندار نیک اندیشیده، من ایمان دارم به سخن نیک گفته‌شده، من ایمان دارم به کردار نیک کرده شده».

بند نهم: «من ایمان دارم به دین مزدیسنا که جنگ را براندازد و سلاح را به کنار گذارد و به خویشاوند پیوندی (ختودت) امر کند. دین مقدسی که در میان همه دین‌هایی که هست و خواهد بود، بزرگ‌ترین و بهترین و زیباترین است آن دین اهورایی زرتشتی، همه چیزهای نیک را به اهورامزدا سزاوار می‌دانم. این است ایمان (اعتراف، خستویی) به دین مزدیسنا» (یسنا، ۱۲: ۸-۹).

آیین‌هایی تشرّف و گذار دیگری نیز هستند که متره‌خوانی در آن‌ها نقش مهمی دارد. در این میان می‌توان به آیین ازدواج و آیین تشرّف به گروه موبدان اشاره کرد. در خطبه عروسی دعای مشهور «ایریمن ایشیه» را می‌خوانند. برای موبد شدن هم طی مراسم خاصی، قسمت‌های مختلفی از اوستا در اوقات مشخصی به‌جای آورده می‌شود (دوشن‌گیمن، ۱۳۷۵: ۱۵۶-۱۵۷).

۶-۲-۲. درمان بخشی

در اوستا عامل ایجاد بسیاری از بیماری‌ها دیوان هستند و کارسازترین راه مبارزه با اهریمن و دیو کلام مقدس است که روحانیان کاربرد و اجرای درست آن را آگاه‌اند و چون خوانده شود، بیماری را از بدن خارج می‌نماید (یشت‌ها، ۵: ۹۳). در اوستا ایزد موکل بر درمان بخشی «ایریمن» است که اهورامزدا درمان بیماری‌ها را به او می‌سپارد (وندیداد، ۲: ۲-۶). نمونه‌هایی از طبابت نیز در زندگی زرتشت به چشم می‌خورد. وی با خواندن اوراد دینی به دفع بیماری‌ها، بلایا و از بین بردن خرفستران توانا بود (آموزگار و تفضلی، ۱۳۷۴: ۷۵). در اوستا از سه گونه درمان سخن رفته است: درمان با چاقو، گیاه و منتره یا کلام مقدس (وندیداد، ۷: ۴۴). اکنون به اختصار به بیان شواهد و نمونه‌هایی از کارکرد درمان بخشی منتره، که در بخش‌های مختلف اوستا و متون پهلوی آمده، می‌پردازیم.

در یسنا دعاهایی وجود دارد که خواندن دو بار، سه بار و چهار بار از آن‌ها سفارش شده است. این دعاها برای بیرون راندن دیوها و تلقین به کار برده می‌شدند. در اردیبهشت یشت، از چهار نوع طیب سخن رفته که به شیوه‌های مختلفی به درمان بیماری می‌پردازند: «کسی از پزشکان به یاری اشه درمان کند. کسی از پزشکان به یاری دانش درمان کند. کسی از پزشکان با کارد درمان کند. کسی از پزشکان با گیاهان درمان کند و کسی از پزشکان با منتره درمان کند. درمان‌بخش‌ترین پزشکان کسی است که با منتره درمان کند. آن که بیماری‌های اندرون را درمان کند، درمان‌بخش‌ترین پزشکان است.»

در ادامه این بخش به منتره ورجاوند ایریمن ایشیه و درمان بخشی آن اشاره شده است. آنچه درباره این دعا مهم است، جنبه پزشکی آن است و این که ایزدی است نیرومند و بر ضد اهریمن و معدوم‌سازنده بیماری‌ها و دردها. در بندهش نیز ایریمن ایزدی است که درمانگر دردها و بیماری‌ها است (یشت‌ها، ۳: ۵-۶). در رام یشت، آمده است: «اگر مرا

بستایی، تو را از مترهٔ مزدا آفریدهٔ فره‌مندِ درمان‌بخش، بیا گاهانم، بدانسان که نه اهریمن تبه کار بر تو چیره شده و نه جادوان و جادویی، نه دیوان و نه مردمان دروند» (همان، ۱۵: ۵۵).
در فصل دهم و نندیداد به متره پرداخته شده است. در بند اول تا پنجم این فصل آمده است: زرتشت از اهورامزدا می‌پرسد که چگونه می‌تواند با «دروغ نسو» که از جسد مرده به زنده منتقل می‌شود، مبارزه کند؟ اهورامزدا در پاسخ می‌گوید که آواز گاهان را با صدای بلند دو بار، سه بار، چهار بار بخواند. در ادامه می‌پرسد که کدام سرودها را باید بخواند و اهورامزدا تمامی دعاهایی را که باید دوباره خوانده شود، برمی‌شمرد. در بند ۵ در ادامهٔ خواندن دعاهای اشاره شده به ذکر دعایی دیگر می‌پردازد که من، اهریمن را از این خانه، از این برزن، از این بخش، از این کشور بیرون می‌اندازم و حتی از تن مردی یا زنی که به جسد مرده آلوده شده بیرون می‌اندازم. در بندهای هفت، بعد از این فصل، به ذکر دعاهایی که دو بار خوانده می‌شوند و دعاهایی که سه بار خوانده می‌شوند و دعاهایی که چهار بار باید خوانده شوند، می‌پردازد. در وندیداد آمده است:

«ای سپیتمان زرتشت! اگر پزشکان چندی با یکدیگر به درمان بیمار پردازند، یکی با کارد پزشکی، دیگری با گیاه‌درمانی و آن دیگری با متره‌درمانی، این سومین است که بهتر از همه بیماری را از تن بیمار آشون دور کند.» (وندیداد، ۷: ۴۴).

در کتاب دینکرد دو دسته پزشکی ذکر شده است: مینوپزشکی و گیتی‌پزشکی. مینوپزشکی با بهره‌گیری از نیرنگ‌های دین بیماری‌های اهریمنانه را از مردم دور می‌سازد. گیتی‌پزشکی با بهره‌گیری از توانایی دینی کالبد مادی انسان را از بیماری‌های اهریمنانه رهایی داده و بهبود می‌بخشد. به گزارش دینکرد، بنیادی‌ترین درمانگری متره‌درمانی است چون که بی‌زخم و درد بیماری را با نیرنگ و افسون‌های متره‌ای از تن مردم می‌زداید (ن.ک: کتاب سوم دینکرد، دفتر دوم: ۱۵۷-۱۵۵).

۷-۲-۲. غلبه بر شر

در هستی دو دسته نیرو وجود دارد؛ دسته نیکوکار و پاسدار نظم طبیعی و اخلاقی که بخشنده زندگی، سلامت و تمام چیزهای مهم برای بشر هستند و دسته نیروهای بد و ناپاک که به وجود آورنده بی‌نظمی، مرگ و بیماری و وسوسه‌کننده به کارهای مغایر با دین هستند (دورکیم، ۱۳۹۸: ۵۶۶-۵۶۸). دین‌هایی که تصویر جهانی و داستان آفرینشان را اساساً بر یک تضاد بنیادی، یعنی دوگانگی نیکی و بدی بنیاد می‌نهند، کلمه را به عنوان یک نیروی آغازین می‌ستایند که جهان بی‌سامان، تنها به میانجی آن به یک جهان دینی، اخلاقی بدل می‌گردد. در دین زرتشتی نیز این امر درخور توجه است؛ هر چیزی در یسنا - به جز انگره‌مینو، یا نیروی مخرب و ارواح بر گرد او - نشانی از الوهیت دارد. دیوان و نیروهای شرور در خلال مراسم یزش محکوم و تقییح می‌شوند (زیر، ۱۳۸۴: ۱۱۰). اعمال نیک و عملکرد مناسب منتره، کلام و فراخواندن اهورامزدا، نیروهای شر را تضعیف می‌کند و به حفظ نظم هستی کمک می‌کند. در اینجا به مواردی از متون زرتشتی اشاره می‌کنیم که گزارشی از قدرت منتره در غلبه بر نیروهای شر ارائه می‌دهند.

در گاهان کاربرد جنگ‌افزارانه منتره چندان نمایان نیست، اما در اوستای نو، اهورامزدا در جنگ با اهریمن از نیروی منتره بهره می‌برد. در یسنا برخلاف گاهان جامعه دینی مزدیسنی و دیویسنی پدیدار می‌شود و مزداپرستان در نبرد با نیروهای شر از سلاح منتره بهره می‌برند (یسنا، ۱: ۱۳؛ ۷: ۱۵). اردیبهشت یشت، دئوها را در حال فرار از یک نماز که به درستی انجام شده، نشان می‌دهد (یشت‌ها، ۳: ۷) و در زامیاد یشت از فرار آنها از زرتشت و دعاهای او سخن رفته است (همان، ۱۹: ۸۰). در فروردین یشت می‌بینیم که اهورامزدا منتره ضد راهزن را به زرتشت می‌آموزد:

«گفت اهورامزدا به زرتشت سپیتمان/ پس اگر تو را آید در این جهان مادی/ ای سپیتمان زرتشت/ به راهت آید راهزنی/ اگر به جنگ‌ها و خطرهای هولناک/ ای زرتشت/ اگر تو را بیم تن بود/ پس این باژها را زمزمه کن/ پس این باژهای پیروزگر را بخوان/ ای زرتشت» (همان، ۱۳: ۲۰).

ایده‌های ارائه شده در وندیداد در مورد کارآیی نماز و آداب و رسوم به عنوان سلاحی در برابر شرّ فراوان هستند. در متون پهلوی نیز روایات و اساطیر بسیاری در این زمینه وجود دارد. در بندهش، کتاب آفرینش و شرح جهان زرتشتی، نبرد میان قدرت نیکی و بدی، یعنی میان اهورامزدا و انگره مینو، از سوی اهورامزدا و با به زبان آوردن واژه‌های مقدس نیایش اهونه و تیریه آغاز می‌شود. تازش اهریمن به جهان مینویی اهورایی با شکست روبه‌رو شد، هرمزد با ستایش سرود مقدس اهونور او را به ژرفای تاریکی فروافکند. اهریمن سه هزار سال در گیجی، بی‌حرکت و ناتوان فروماند. دیوان کوشیدند تا وی را از گیجی به درآورند، ولی کوشش آن‌ها بیهوده بود (زهر، ۱۳۷۷: ۴۵). بر طبق اساطیر زرتشتی، «کیومرث» و «مشی» و «مشیان» نیز از نیروی جادویی اهونور برای غلبه بر نیروهای شر بهره می‌برند. زرتشت نیز از نیروی اهونور در موقعیت‌های گوناگون بهره می‌برد (آموزگار، ۱۳۸۲: ۴۲). در اوستا می‌خوانیم که اهریمن قدرت این دعا را از نیروی همه خدایان بالاتر می‌داند (یشت‌ها، ۱۷: ۱۹-۲۰).

در دینکرد نیز آمده است: «به هر گونه‌ای که اوستا بیان شود، دروج دور می‌شود و شادی به ایزدان می‌رسد و با یک‌نواخت پخش شدن اوستا در همه نواحی ... رستگاری‌های فراوان برای همگان پیدا می‌شود.» (دینکرد پنجم، ۸۶).

۸-۲-۲. دعا و نیایش

یکی دیگر از معانی و مصادیق متره در اوستا، دعاها هستند. متره در دین زرتشتی اساس نماز و دعا دانسته شده است. اصولاً نماز خواندن در دین زرتشتی، همان بازگو کردن

جملات خاصی از اوستاست که منتره خوانده می‌شوند. بخش وسیعی از اوستا شامل استغاثه و دعا به موجودات ملکوتی است (زرنر، ۱۳۸۴: ۱۱۱). این ارتباط بین خدا و مؤمن با استفاده از کلمه مقدس تحقق می‌یابد. «دعا» در دین زرتشتی می‌تواند به تماس بین حوزه انسانی و الهی دست یابد. دعاهایی که در درجه اول برای ستایش موجودات الهی (ایزدان) به خاطر شخصیت و کارکردهایشان است (Kotwal and Kreyenbroek, 2015: 333). مؤمنان این دعاها را عمدتاً به عنوان منتره‌هایی تلقی می‌کنند که دارای قدرت اسرارآمیزی هستند. داستان‌های زیادی در مورد تأثیر معجزه‌آسای چنین دعاهایی گفته می‌شود. به عنوان مثال، اعتقاد بر این است که آن‌ها راه‌حل‌های معجزه‌آسایی برای مشکلات پدید می‌آورند، اثراتی را ایجاد می‌کنند که با ابزارهای طبیعی قابل توضیح نیستند، و جان انسان‌ها را نجات می‌دهند. از آنجایی که معنای متون اوستایی برای کسانی که دعا می‌کردند، کمتر در دسترس قرار می‌گرفت، ظاهراً چنین قدرت‌هایی عمدتاً با زبان اوستایی مرتبط شد، به طوری که کل اوستا به عنوان یک منتره مقدس تلقی شد (Ibid, 342-44). منتره‌ها عموماً با هدف به دست آوردن یک نوع موهبت خوانده می‌شوند و بنابراین، می‌توانند اهدافی مشابه با دعا داشته باشند. به نظر می‌رسد که هدف زرتشت کمک گرفتن از قدرت‌های اهورایی در مبارزه‌اش با کسانی بود که ارزش‌های دیویی را نمایندگی می‌کردند. این واقعیت که در یشت‌ها قهرمانان و شخصیت‌های اساطیری اولیه مرتباً از خدایان طلب نعمت می‌کنند، نشان می‌دهد که دعاها و آیین‌ها غالباً برای به دست آوردن موهبت بوده‌اند (Ibid, 336).

در یشت‌ها حرزها و منتره‌ها در قالب سرودهای ستایش ایزدان آمده است و خرده اوستا دعا‌های کوتاه‌تری است که بیش‌تر برای نمازگزاران غیر روحانی در نظر گرفته شده است. در این متون، نیایش و دعا چنان اهمیتی دارد که در اوستا بهترین کار در جهان، نیایش

نیک خوانده شده است. همچنین، نیایش و دعا به پهلوانی دلیر مانند شده است که بهتر از هر چیز دیگری مانع عملکرد دروج است (یشت‌ها، ۱۱: ۱-۲).

سه نیایش اصلی در دین زرتشت، «یتا اهو»، «اشم وهو» و «ینگه هاتم» هستند. این دعاها در آغاز و پایان بیش‌تر نیایش‌ها می‌آیند. اولین نیایشی که یک نوباوه زرتشتی می‌آموزد، همین نمازهای کوتاه است. این نمازها حاوی مضامین عمیق و پرمعنا و مطالب بنیادین هستند. کیفیت و ویژگی نمازها و نیایش‌های کوتاه چنان است که آن‌ها را بهتر می‌توان حفظ کرد و به خاطر سپرد و در موقع لزوم الفاظ آن‌ها را به آسانی بر زبان آورد. یتا اهو وئیریه: این دعا در اوستا غالباً «اهون وئیریه» و در پهلوی «اهونور» نامیده شده و از دعا‌های منظوم است. در مجموع دارای ۲۱ کلمه است و به گفته دینکرد، ۲۱ نسک اوستا به عدد کلمات اهنور فرو فرستاده شده است. جایگاه اصلی این دعا در یسنای ۲۷ بند ۱۳ هست. و متن آن چنین است:

«همان‌گونه که او رَدِ برگزیده و آرمانی جهانی (اهو) است، رَدِ مینوی و بنیان‌گذار کردارها و اندیشه‌های نیک زندگانی در راه مزداست. شهریاری از آن اهوره است. اهوره است که او (زرتشت) را به نگهبانی درویشان برگماشت.» (دوستخواه، ۱۳۷۹: ج ۲، ۱۰۹۰).

بنا به فهرست کتب دینی، در مواقع زیر می‌توان یتا اهو را یک یا چند بار سرود: وقتی که به جایی روند یا مقیم کاری باشند، به دیدن بزرگی روند، هنگام گذشتن از آب، هنگام رفتن به جنگ، در فصل کاشت، هنگام عروسی، هنگام بر کوه رفتن، هنگام راه گم کردن و غیره. زرتشت نخستین کسی است که در آریاویچ چهار بار نماز یتا اهو را با مراعات درنگ، و نیمه دوم آن را با صدای بلندتر سرود (اوشیدری، ۱۳۷۱: ۵۰۶).

در اوستا، بخش یسنا، هات‌های ۱۹، ۲۰ و ۲۱ ویژه سه نماز «یتا اهو»، «اشم و هو» و «ینگه هاتم» است که به «بغان یشت» موسوم است. در یسنای ۱۹ در تفسیر یتا اهو آمده است که: اهورامزدا اهوون وئیریه را پیش از آفرینش آب و زمین و جانور و گیاه و آتش و آدمی و پیش از سراسر جهان نیک مادی به زرتشت الهام کرد (یسنا، ۱۹: ۱-۳). اگر کسی یک بار اهوون وئیریه را بدون درنگ و لغزش بسراید، برابر تلاوت تمام گات‌ها به شمار می‌رود (همان، ۱۹: ۵). اگر کسی در این جهان مادی اهوون وئیریه را حفظ کند و بلند یا آهسته بخواند، اهورامزدا روان او را به بهشت و روشنایی می‌رساند (یسنا، ۱۹: ۶). این سخن در میان سخنان، کارآمدترین سخنی است که گفته شده و بر زبان آورده شده است و آن قدر توانایی دارد که اگر همه جهان استومند آن را بیاموزند. به یاد بسپارند، خود را از مرگ می‌توانند رهایی بخشید (همان، ۱۹: ۱۰). این دعا در اوستای نو به عنوان منتره‌ای درک می‌شود که تمام دانش و قدرت خداوندی را دربرمی‌گیرد و سلاحی برای ضربه زدن به شیطان است. اهورامزدا آن را پس از ساختن آفریده‌های معنوی و پیش از ساختن جهان مادی می‌خواند. این منتره قبل از زرتشت، که اولین انسانی بود که آن را تلاوت کرد، در دسترس بشر نبود. (Kotwal and Kreyenbrok, 2015: 337; Hintze, 2008: 47).

اشم و هو: جایگاه اصلی اشم و هو در یسنای ۲۷ بند ۱۴ قرار دارد. متن اوستایی و ترجمه این دعا که غالباً در اوستا نماز "اش وَهیشْت" نامیده شده، این است:

«اشم و هو وهیشتم استی، اوشتا استی، اوشتا اهمایی، هیت اشایی وهیشتایی اشم» «راستی بهترین نیکی است. و هم مایه سعادت است، سعادت کسی راست، که راست و خواستار بهترین راستی است».

در فضیلت «اشم و هو» گفته شده که این دعا یکی از جنگ‌افزارهای بُرنده بر ضد دیو و دروغ است و زرتشت اولین کسی بود که نماز اشم و هو بسرود (اوشیدری، ۱۳۷۱: ۱۱۳). در

اوستا بسیاری از دعاها و بندها با اشم وهو آغاز می‌شود. در هات بیستم یسنا، تفسیری از این دعا داده شده است. در ارت یشت زرتشت نخستین کسی معرفی شده که نماز اشم وهو را سرود. و در جای دیگر گفته شده که زرتشت با دعای اشم وهو و اهون وئیریه اهریمن را می‌سوزاند (یشتها، ۱۷: ۱۸). در فروردین یشت گفته شده که به واسطه زرتشت سراسر کلام مقدس که در سرود اشم وهو است، آشکار گردید (همان، ۱۳: ۹۱).

ینگه هاتم: نیایشی است که متن اصلی آن را به خصوص در یسنای ۲۷ بند ۱۵ می‌یابیم.

«مزدا اهورا آگاه است از آن کسی که در میان موجودات ستایشش بهتر است. به حسب

راستی این چنین مردان و این چنین زنان را می‌ستاییم»

ینگه هاتم در پایان هر یک از فصول هفت هات می‌آید. به موجب کتاب شایست نشایست، یک‌بار از برای درود به هر مزد و امشاسپندان، و بار دیگر از برای شکست اهریمن گفته می‌شود (اوشیدری، ۱۳۷۱: ۵۱۴).

دعاهای دیگری نیز در دین مزدیسنا وجود دارند، مانند دعای «فشوشو متره» که اسمی است که به یسنای ۴۸ داده شده و دعایی است برای توفیق که سلاح پیروزمند سروش به شمار می‌رود و بسیاری دعاهای دیگر که برشمردن آن‌ها معجزه‌آمیز است (همان، ۱۳۷۱: ۳۸۰؛ آموزگار، ۱۳۸۲: ۳۸). نوع دیگری از نیایش زرتشتیان به نیرنگ معروف است. نیرنگ به یک معنا ادامه سنت باستانی متره است که برای قدرت‌های ذاتی آن خوانده می‌شود. برخی از نیرنگ‌ها شامل قطعات اوستایی و ساختار خاص خود هستند، اما بیش‌تر نیرنگ‌ها اکنون عمدتاً از متون پازند تشکیل شده‌اند. نیرنگ‌ها در اوقات مختلف و برای مقاصد متنوعی خوانده می‌شوند. برخی هنگام بیدار شدن در صبح، هنگام عطسه، به هنگام قضای حاجت، پس از کشتن موجودات مضر، برخی برای شکست دادن جادوگران، از بین بردن ترس، بازگرداندن رابطه صلح‌آمیز بین زن و شوهر، و برای شفای طیفی از

بیماری‌ها خوانده می‌شوند. تلفظ نیرنگ‌ها باید با اعمال یا آداب خاصی همراه باشد (Kotwal and Kreyenbroek, 2015: 341).

۳. نتیجه‌گیری

با بررسی متون دینی زرتشتی درمی‌یابیم که آموزه‌ی منتره یکی از پربسامدترین مفاهیم است و جایگاه مهمی در این دین دارد. منتره به عنوان کلام مقدس تأثیرگذار، در زندگی دینی زرتشتیان بسیار کاربرد دارد و در آیین‌ها و مناسک گوناگون به کار گرفته می‌شود. کلام مقدس توانایی درمان بیماری‌ها، تطهیر اشخاص و اشیا و غلبه بر نیروهای اهریمنی را دارد و نیز پاره‌ای جدانشدنی از دعاها و نیایش‌های مؤمنان است. جایگاه پراهمیت منتره در دین زرتشتی حاکی از قداست و حضور الوهیت در جملات و واژه‌هایی است که توسط زرتشت از اهورامزدا و ایزدان روایت می‌شود. این منتره‌های مقدس باید که پاس داشته شوند و با آداب مخصوص خوانده شوند تا به بهبود حال انسان و جهان یاری رسانند. از این رو، دین‌یاران نقش اساسی در کارگزاری و اجرای صحیح مراسم و تلاوت‌های مقدس ایفا می‌کنند.

منابع

الف. منابع فارسی

- اوشیدری، جهانگیر. (۱۳۷۱). *دانشنامه مزدیسنا*. تهران: نشر مرکز.
- آموزگار، ژاله. (۱۳۸۲). *جادوی سخن در اساطیر ایران*. *مجله بخارا*. مهر و آبان ۸۲. شماره ۳۲. صص: ۳۲-۴۵.
- آموزگار، ژاله؛ تفضلی، احمد. (۱۳۷۴). *تاریخ اساطیری ایران*. تهران: سمت.
- آموزگار، ژاله؛ تفضلی، احمد. (۱۳۸۶). *کتاب پنجم دین‌کورد*. تهران: انتشارات معین.
- بویس، مری. (۱۳۷۷). *تاریخ کیش زرتشت*. ترجمه همایون صنعتی‌زاده. تهران: انتشارات صفی‌علیشاه.
- بهار، مهرداد. (۱۳۷۵). *پژوهشی در اساطیر ایران*. چاپ اول. تهران: نشر آگاه.
- بهار، مهرداد. (۱۳۷۸). *بندهش*. تهران: توس.
- پوردادوود، ابراهیم. (۱۳۹۴). *اوستا*. تهران: انتشارات نگاه.

- دورکیم، امیل. (۱۳۹۸). *صور بنیانی حیات دینی*. ترجمه باقر پرهام. تهران: نشر مرکز.
- دوستخواه، جلیل. (۱۳۷۹). *اوستا*. جلد ۱ و ۲. تهران: مروارید.
- دوشن گیمین. (۱۳۷۵). *دین ایران باستان*. ترجمه روئیا منجم. تهران: فکر روز.
- راشد محصل، محمد تقی. (۱۳۸۹). *کتاب هفتم دین کرد*. تهران: پژوهشگاه.
- زهر، آر سی. (۱۳۷۷). *تعالیم مغان*. ترجمه دکتر فریدون بدره‌ای. تهران: انتشارات توس.
- زهر، آر سی. (۱۳۸۴). *طلوع و غروب زرتشتی گری*. ترجمه تیمور قادری. تهران: امیر کبیر.
- شایگان، داریوش. (۱۳۸۰). *بت‌های ذهنی و خاطره ازلی*. تهران: امیر کبیر.
- فضیلت، فریدون. (۱۳۸۱). *کتاب سوم دین کرد*. تهران: انتشارات فرهنگ دهخدا.
- کاسیرر، ارنست. (۱۳۸۷). *زبان و اسطوره*. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: نشر مروارید.
- کلنز، ژان. (۱۳۹۴). *مقالاتی درباره زرتشت و دین زرتشتی*. ترجمه احمد رضا قائم مقامی. تهران: فرزاد.
- مزدایور، کتیون. (۱۳۶۹). *شایست نشایست*. تهران: موسسه مطالعات فرهنگی.
- نیرنگ، هنریک ساموئل. (۱۳۸۲). *دین‌های ایران باستان*. ترجمه سیف‌الدین نجم آبادی. دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- واخ، یواخیم. (۱۳۸۰). *جامعه‌شناسی دین*. ترجمه جمشید آزادگان. تهران: سمت.
- وبر، ماکس. (۱۳۹۷). *جامعه‌شناسی دین*. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: نشر ثالث.
- هینتزه، الموت. (۱۳۹۳). *اهمیت آیینی بسن هفت‌ها*، ترجمه عباس آذرانداز. *مزدک‌نامه* ۶ و ۷. صص: ۱۶۶ - ۱۹۳.

ب. منابع لاتینی

- Beck, L. Guy. (1993). *Sonic theology: Hinduism and sacred sound*. university of south Carolina.
- Beck, L. Guy. (2012). *Sonic liturgy: ritual and music in Hindu tradition*. university of south Carolina.
- Burchett, E. Patton. (2008). The magical language of mantra. *journal of the American Academy of Religion*. vol 76. no. 4. pp: 807 – 843.
- Gonda, J. (1963). The Indian mantra. *Orients*, vol. 16. (Dec. 31, 1963). pp: 244 – 297. Brill.
- Gonda, J. (1975). *A History of Indian literature: Vedic literature*. Vol: 1. Germany: Wiesbaden.

- Hintze, Almut. (2008). on the Prophetic and Priestly Authority of Zarathustra, in: Jamsheed K. Choksy (ed). *Gifts to a magus*. NewYork: Peter Lang.
- Kotwal, M. Firoz & Kreyenbroek, G. Philip. (2015). Prayer. in: Stausberg. M & Yuhan. S (eds). *The Wiley Blackwell companion to Zoroastrianism*. UK: John Wiley & Sons Inc, Ltd.
- Malandra, W. William. (1983). *An introduction to Ancient Iranian Religion*. university of Minnesota press.
- Moulton, J. Hope. (2010). *Early Zoroastrianism*. Lectures. Nabu Press.
- Padoux, andre. (2003). Mantra. In. Gavin Flood (ed). *Blackwell companion of Hinduism*. Blackwell publishing.
- Rose, Jenny. (2011). *Zoroasterianism an introduction*. NewYork: Tauris
- Skjaervo, Prods Oktor. (2015). The Gāthāṣ as Myth and Ritual. In. Stausberg. M & Yuhan S (eds). *The Wiley Blackwell companion to Zoroastrianism*. UK: John Wiley & Sons Inc. Ltd.
- Stausberg, Michael & Ramiyar, P. Karanjia, (2015). Rituals. In. Stausberg. M & Yuhan S (eds). *The Wiley Blackwell companion to Zoroastrianism*. UK: John Wiley & Sons Inc. Ltd.
- Stausberg, Michael. (2015). Zarathustra: Post- Gathic Trajectories. In. Stausberg. M & Yuhan S (eds). *The Wiley Blackwell companion to Zoroastrianism*. UK: John Wiley & Sons Inc. Ltd.
- Williams, V. Alan. (2015). Purity and Pollution. In. Stausberg. M & Yuhan S (eds). *The Wiley Blackwell companion to Zoroastrianism*. UK: John Wiley & Sons Inc. Ltd.